

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 SPALIO 16 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 199 (37)

KAD SKLIAUTAI NEUŽGOŽTŲ DVASIOS

Sakoma, jog nereikėtų kalbėti palyginimais, nes toks kalbėjimas neretai sukuria sąlygišką kontekstą. Ypač jei lyginame nelygiaverčius dalykus – pavyzdžiui, kad ir didingą literatūros klasiką ir kokį nors kaip Pilypą iš kanapių išsokusį šiuolaikinį madingą rašytoją.

Betgi šiuo atveju, regis, neapsieisiu be nelygiaverčių dalykų sugretinimo – paguodžia nebent mintis, kad vertė nebūtinai turi būti suvokiama kaip materialinė, apčiuopiama, tiesioginė.

Per LTV „Panoramą“ neseniai kalbėjo vienas ponas – nebeprisimenu jo pareigybų, bet jos glaudžiai susijusios su Valdovų rūmų projektavimo, statybos ir finansavimo reikalais. Kalbėta buvo apie kainas – kiek šie rūmai kainavo ir dar kainuos Lietuvos mokesčių mokėtojams. Ištaigingi gobelenai, baldai, paveikslai, knygos, krosnių kokliai – vienas jų kainuoja tiek, kad skausmingas šiurpas nuveria širdį. Ir iškart peršasi nelemtas palyginimas: kiek už jo, to vieno koklio, tegu ir nuostabiai gražaus ir subtilaus, atitinkančio didžiūnų rūmų dvasią, betgi skirto tik pagarbiam dėbsojimui iš tolo, išeitų...ne, ne kruopų, ne miltų, ne makaronų badaujančioms šeimoms, palikime tai socialinei rūpybai, o knygų – to maisto, be kurio šiandieninės šeimos, ypač provincijos vaikus, palieka garsioji vyriausybės taupymo politika?..

Jau nebe palyginimas, o pavyzdys. Mano gimtojo kaimo biblioteka. Ant stalų – bene penki kompiuteriai. Galima naudotis internetu, skaityti elektroninę spaudą, žaisti kortomis. Bet naujų knygų – nėra. Nebent kas padovanoja kaip labdarą. O labdara – toks dalykas, kurio negali rinktis. Turi priimti ir visokį šlamštą (tokia padėtis itin palanki grafomanams – jie tiesiog užtvindo provincijos bibliotekas savo rašliava). Patalpos beveik nešildomos, valytojos etatas seniai panaikintas, grindis plau-na pati bibliotekininkė, ji ir sulūžusias sovietmetį menančias kėdes namo vežasi, kad vyras laisvalaikiu sukaltų. Apie kultūrinius renginius ir projektus net kalbėti neverta. Vaikui, moksleiviui, kuriam reikia ne tik klasikų, bet ir šiuolaikinių lietuvių literatūros knygų (juk mokyklų programose šiuolaikiniai autoriai figūruoja) – tas knygas reikia skaityti bene ore.

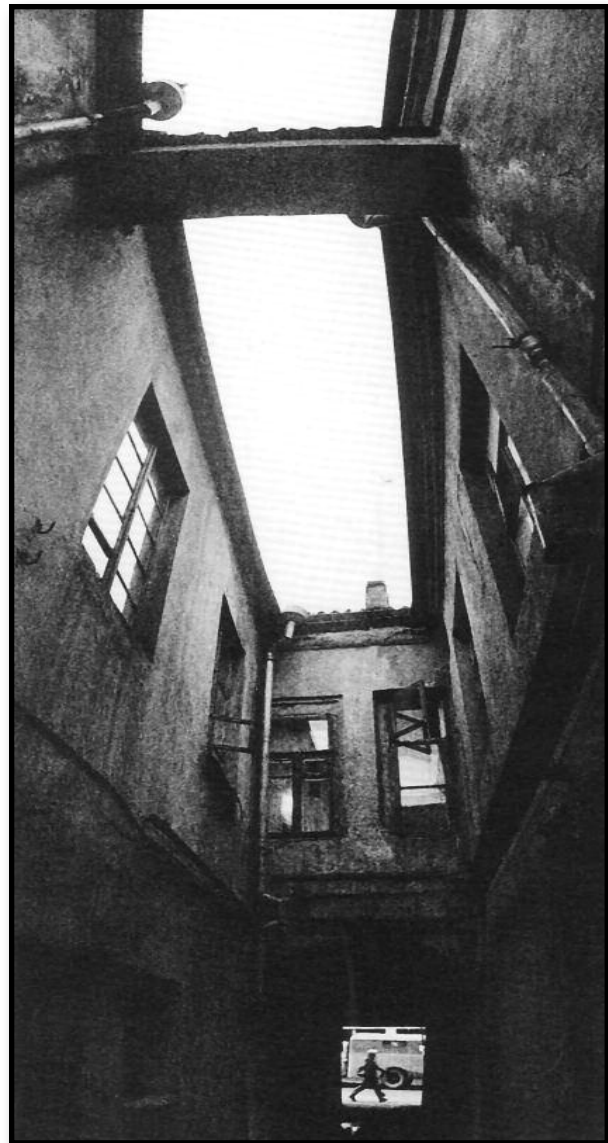
Nenoriu perdėtai dramatiizuoti, bet valstybė, matyt, iš tiesų nemyli savo vaikų, jeigu pasmerkia juos kompiuterizuotai balanso gadynei (tas tinka ir savivaldai, ir vyriausybei). Bloškia šimtmetį atgal – į neraštingumo ir prietarų laikus. Galbūt tai istorinis dėsningumas – raštijos ir knygos kultūros atžvilgiu esame dar labai jauna tauta, nemokanti branginti šios kultūros ir tinkamai ją vertinti bei skleisti, o ir naudotis ja kaip svari valstybės įvaizdžiu.

Žinoma, Valdovų rūmų statybai buvo skiriamos ne tik mokesčių mokėtojų, bet ir privačių aukotojų lėšos. Reiktų gerbti šiuos aukotojus už jų įnašą, be to, juk kiekvienas žmogus turi teisę pasirinkti, kam skirti savo uždirbtus pinigus. Tačiau pravartu kartais prisiminti ir G. K. Chestertono žodžius – aš sugriaučiau viso pasaulio gotikinius skliautus, jei tik viena žmogaus siela rastų ramybę. Žinoma, nereikėtų suprasti to tiesiogiai ir eiti su dalba Valdovų rūmų link – kas pastatyta, pastatyta. Tačiau ar žmogaus sielos ramybė šiandien mums brangesnė už tuos skliautus?.. Ar mirusios didybės piramidės reikšmingesnės už augančios kartos dvasinę sveikatą ir orumą, šviesų protą ir savigarbą, už nuo mažumės įdiegtus aiškius estetinius kriterijus ir pilietinės beigi žmogiškosios vertės pajautą?.. Jeigu Lietuva bus tik tokių „piramidžių“ šalis, ar vertėtų stebėtis, kad iš jos emigruoja jaunimas?..

Žodis „kultūra“ reiškia ne užkonservuotą didybę, o gyvo žmogaus augimą, skleidimąsi ir brandą. To neturėtume pamiršti, nes jei pamiršime, tai vėliau būsime įdomūs nebent kokiems senovės griuvėsių kasinėtojams, o ne šiuolaikiniam pasauliui, suvokiančiam kultūrą kaip esaties šerdį, kaip dinamišką, nenutrūkstantį procesą.

Marija Pempytė

Justinas Marcinkevičius



Stanislovas Žvirgždas. Kiemas (4), 1980 m.

Du eilėraščiai

I
Iš linijų, iš formų, iš peizažo gabalų,
iš jo horizontalių, vertikalijų,
atrodo, aš sutverčiau viską (aš galiu!)
lyg būčiau pilnas dar nežinomų man galių.

Lyg būčiau pilnas pievų, girių, ežerų,
dangaus mėlynės, vieškelių dulkėtų...
Tai būtų taip šviesu, tai būtų taip švaru –
tai būtų taip, kad nė gyvent jau nereikėtų.

Kitame numeryje:

- Stasys Goštautas. Užrašai iš Stockholmo.
- Tarptautinė knygotyros konferencija.
- Ilgasis sąrašas: Valdo Papievio „Eiti“.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Marija Pempytė. Kad skliautai neužgožtų dvasios.
- 2-as psl. 57-as Santaros-Šviesos suvažiavimas.
- 3-as psl. Laura Sintija Černiauskaitė. Kambarys jazmino krūme.
- 4-as psl. Renata Šerelytė. Auksinio rudens šviesa.
- 5-as psl. Birutė Pūkelevičiūtė. Atradimo ruduo.
- 6-as psl. Alfredas Guščius. Amžinosios ugnies ir Kryžiaus Lietuva.
- 7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. J. Biliūną prisiminė 900 autorių.
- 8-as psl. Rudeninis „Lituanus“ žurnalo numeris.

Santaros-Šviesos suvažiavime gilintasi į tapatybės klausimus

DALIA CIDZIKAITĖ
DAIVA LITVINSKAITĖ
VYGANDAS ŠIURKUS

„Laikas bėga kaip vėjas, šiemet skaičiuojame jau 57-tą Santaros-Šviesos suvažiavimą“, – susirinkusius suvažiavimo dalyvius pasveikino „Santaros-Šviesos“ federacijos pirmininkas Algis Mickūnas. Jei Lietuvoje, Alantoje, vykusioje jau 17-oje Santaros-Šviesos konferencijoje vyravo Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečio pasekmių ir politikos paradoksų temos, čikagiškio suvažiavimo prelegentai analizavo, diskutavo tapatybių tema.

seksualumo motyvams, vyrų literatūroje kūno vaizdavimas interpretuojamas kaip virsmo iš vienos ideologijos, sociokultūros į kitą simbolis, atspindintis fragmentiško, apleisto, susvetimėjusio subjekto egzistencijos pajautas. Tačiau į kūno vaizdavimą moterų literatūroje žiūrima kaip į tiesmukišką, reklaminį skaitytojų pritraukti skirtą triuką. Pasak D. Litvinskaitės, moterų literatūroje vaizduojamas tikroviškas, fiziologinis kūnas ir dėmesys kasdieniam socialiniam kontekstui liudija sovietinės praeities ir naujos, vakarietiškos kultūros traumas, iki šiol neradusias tinkamos kultūrinės erdvės, kurioje moterų problemos būtų jei ne sprendžiamos, tai bent matomos. Todėl vaizduojamą kūną moterų literatūroje reikėtų interpretuoti kaip kultūrinį-istorinį dokumentą, simbolį, atskleidžiantį moterų patirtis, taip pat pasipriešinimą sustabarėjusiems literatūriniais moterų įvaizdžiams. Realiai vaizduodamos moters kūną, rašytojos atskleidžia kasdienę, nepagražintą, neidealizuotą moters patirtį.

klaudytojams pristatė lietuvių kalbos ekspertą, tarnavusį Rusijos imperijai, Zacharijų Liackį. Liackis, garsių lietuvių bajorų Liackių giminaitis, pagal išsilavinimą inžinierius, kurį laiką dirbęs Panevėžio apskrityje viršininku, ėmėsi lietuvių kalbos rusiškais raidėmis mokytojo darbo. Nors lietuvių kalba nebuvo jo gimtoji, jos išmoko dirbdamas išdininku Panevėžyje, tai nesutrukdė jam parašyti dvi lietuvių mokymo programas, keletą kirilinių tekstų recenzijų, straipsnių apie lietuvių kalbą. Liackis lietuvių kalbą suprato kaip raktą į Rusijos istoriją, tikėdamas, kad lietuviai yra rusų gentis, todėl sukūrė daug klaidingų etimologijų. Biurokratai, vertinę Liackio darbus, negalėjo deramai jų įvertinti nemokėdami lietuvių kalbos, bet po kurio laiko prastos Liackio lietuvių kalbos žinios buvo atskleistos.

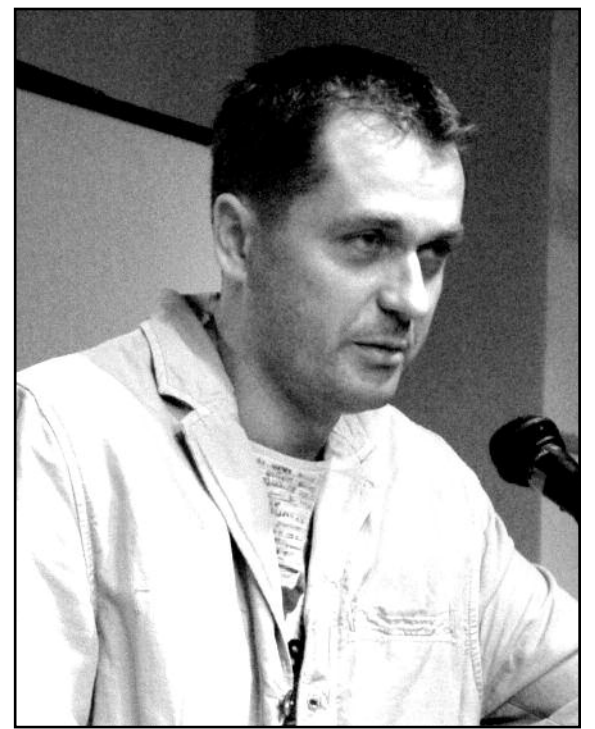
Pentadienio popietinėje programoje apsilankę Lietuvos Respublikos diplomatai: LR ambasadorius JAV ir Meksikai Žygimantas Pavilionis, LR generalinis konsulas New York Valdemaras Sara-



Giedrius Subačius



Daiva Markelytė



Vygandas Šiurkus

Pentadienis, rugsėjo 10 d.

Rytinę pentadienio programos dalį pradėjo PLB Lituaniistikos katedros University of Illinois at Chicago (UIC) doktorantė Daiva Litvinskaitė pranešimu „Kūno simbolika šiuolaikinių moterų rašytojų kūryboje“. Prelegentės teigimu, nors lietuvių literatūra yra susipažinusi su feministinėmis literatūros teorijos idėjomis, šiuolaikinių moterų rašomi tekstai netaikomi kaip feministiniai, bet priskiriami populiariai literatūrai, todėl į juos nežiūrima kaip į rimtą literatūrą. Po nepriklausomybės atgavimo, suaktyvėjus tikroviško kūno,

Literatūrinę temą tęsė anglų literatūrą Eastern Illinois University dėstanti dr. Daiva Markelytė. Ne tik dėstanti, analizuojanti, bet ir ją rašanti. Suvažiavimo metu susirinkusieji turėjo progą susipažinti ir išgirsti ištrauką iš jos pirmosios, ką tik rugsėjo mėnesį pasirodžiusios knygos anglų kalba „White Field, Black Sheep: A Lithuanian-American Life“ („Baltos lankos, juodos avys: mano lietuviškas-amerikietiškas gyvenimas“, University of Chicago Press), kuriame ji aprašo savo gyvenimą – lietuviškąjį ir amerikietiškąjį.

PLB Lituaniistikos katedros UIC profesorius dr. Giedrius Subačius susirinkusiems suvažiavimo

pinas ir juos atlydėjusi LR generalinė konsulė Čikagoje Skaistė Aniulienė pasidžiaugė galį dalyvauti suvažiavime, susitikti su santariečiais. Tik rugpjūtį pareigas pradėjęs eiti ambasadorius Ž. Pavilionis prisistatydamas sakė, jog, jo požiūriu, išeivijos nuveiktas darbas yra itin vertingas, nes būtent išeivija išsaugojo tuos dvasinius pagrindus, kurie Lietuvoje nebuvo išsaugoti ir jaunajai kartai juos nėra lengva atrasti. Jis pažadėjo daryti viską, kad kultūrinis, dvasinis dėmuo neprarastų savo vertės. LR diplomatas V. Sarapinas pasidžiaugė, jog savo, kaip LR gen. konsulo NY, darbą pradeda apsilankydamas Santaros-Šviesos suvažiavime, organizacijoje, kuri, pasak diplomato, dar sovietmečiu kvietė įgyvendinti atviros visuomenės idėją ir tą gražų šūkį „Veidu į Lietuvą“. „Jis aktualus ir dabar visiems lietuviams, kur jie begyventų, – įsitikinęs generalinis konsulas. – To tikrojo, nuoširdaus, santarietiško atsigręžimo šiandien labai trūksta.“

Jau ne pirmus metus suvažiavime dalyvaujantis filosofas Vygandas Šiurkus šiais metais gilinosi į atviros visuomenės ir tautinės tapatybės problemas ir jų sąveiką. Savo pranešimą pavadinęs „Nuo kultūrinės gynybos link naujos politinės kultūros“ V. Šiurkus klausė, ką daryti Lietuvai, kad etnosas nevirstų etnokratija, o demokratija būtų jautri etniniais dalykams, koks turėtų būti europinės ir tautinės tapatybės ryšys. Savo išvadoje prelegentas teigė, jog lietuviškas nacionalizmas neturėtų būti interpretuojamas siaurai, kad kelios, nors ir konfliktuojančios, tapatybės nereiskia šizofrenijos arba, kaip Maceina sakė, „suskaldyto kūno“. Jo nuomone, Lietuvai reikia ne demo-



Horstas Žibas ir Zenonas Rekašius.

Dalios Cidzikaitės nuotraukos

Nukelta į 8 psl.

LAURA SINTIJA ČERNIAUSKAITĖ

Kambarys jazmino krūme

Ištrauka

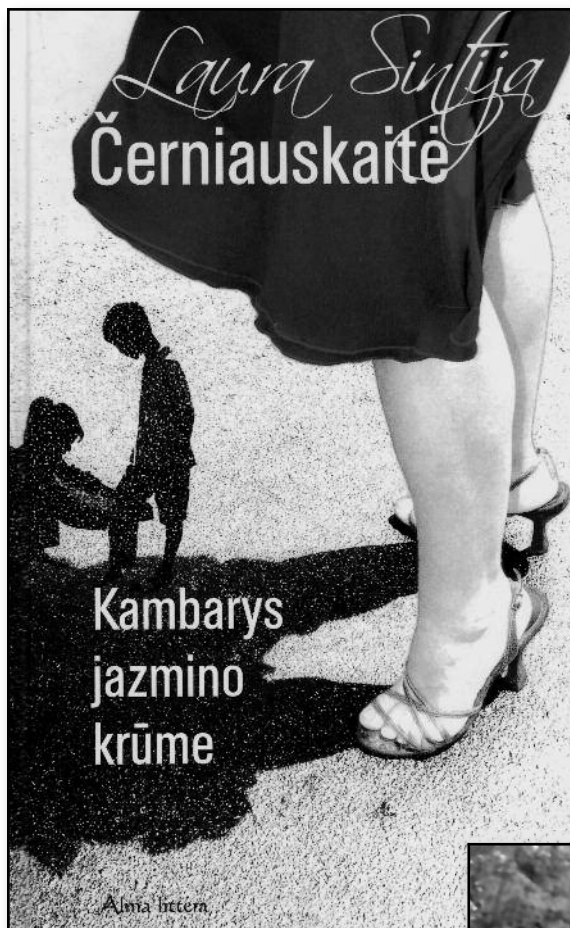
Ir toliau „Kultūros” skaitytojus supažindiname su šių metų geriausių knygų ilgojo sąrašo autoriais. (Beje, jau paskelbtas trumpasis: į jį įeina R. Rastausko „Privati teritorija”, V. Papievio „Eiti”, J. Skablauskaitės „Sado sindromas”, G. Radvilavičiūtės „Šiandakt aš miegosiu prie sienos” ir M. Martinaičio „Mes gyvenome”). Šįsyk pateikiame Lauros Sintijos Černiauskaitės apsakymo „Kambarys jazmino krūme” ištrauką. Šios autorės kūryba pastaruju metu patenka į geriausių knygų dešimtukus. Jos romanas „Kvėpavimas į marmurą” pelnė 2009 m. Europos Sąjungos literatūros premiją.

Padvelkė vandens spalvos vėjas ir kažkoks vėsus, lyg anyžių, kvapas. Tikrai, ant grindų, po langu ji visų pirmiausia išvydo suglamžytą anyžinio saldainio popierėlį. Jis čia buvo svarbiausias. Jis užtvindė kambarį aromatu ir slaptom reikšmėm, lyg užšifruotas laiškas, kokius jie su Taliu vienas kitam palikdavo. Tilė pasidavė jo pakelti, bet staiga pabūgo, išsigando, kad, pajudinus popierėlį, kas nors atsitiks. Ji sustojo vidury kambario ir giliai įkvėpė.

Taliaus kambarys buvo visiškai tuščias. Slymedis, užgulęs langą, užstojo ryto saulę, bet ši vis tiek atkakliai sruvo pro lapiją, kovojo su šešėliais ir taškė ant sienų judrias dėmes. Tilė priėjo prie lango ir pažvelgė į sodą – gilumoje, prasimušdamas pro vaismedžių tankmę, putojo, kūpėjo, kvietė jazminas.

Ir staiga, vos per kelias akimirkas, tolimas kūpėjimas sprogo atidengdamas atmintyje plyšį. Į ją siūbtelėjo viena jau mokyklinė vasara, toji, kai jiedu, rašydami vienas kitam laiškus, sukūrė slaptą kambarį giliai jazmino krūme. Ji buvo tai užmiršusi, kaip pasistengė daug ką užmiršti – tada jie tiek prisisvaičiojo, kad su Taliu ėmė darytis kažkas negera, kažkas labai keista, mamytė net vedė jį pas gydytoją. Tada Tilė nelabai suprato, kas būtent Taliui pasidarė. Bet tas kambarys, jo įsivaizduotas, virpantis buvimas giliai jazmine, kur nepasiekia fizinė akis, slapta krūmo šerdis, su kuria jiedu susižadėjo (Talius taip ir pasakė) paženklindami kamieną savo krauju, lyg inkaras nugrimzdo į jos širdies dugną su kitais neaiškiais, sielvarto, nerimo ir geliančio grožio persmelktais prisiminimais. Dabar, trūktelėtas tos ypatingos šviesos ir jazmino, inkaras nežmonišku greičiu išnėrė į paviršių ir nubloškė ją į neapibrėžtą, skaudų švytėjimą ant beprotybės ribos. Vieną šimtą ją sekundės dalelytę ji tarėsi supratusi, kas tuomet atsitiko broliui – taip aiškiai, lyg tai būtų vykę su ja, – o kitą akimirką jau vėl nieko nebesurato.

Ją prižadino garsai apačioje. Prisiplėjusi prie lango išvydo nuo vartelių artėjantį juodbruvą pakaušį ir aiškiai išgirdo ne vieno žmogaus žingsnius. Jie buvo tokie tikroviški, tokie banalūs, kad jazminas nebegalėjo ilgiau tvirti ir užsirakino, lyg slaptą kraują paslėpdamas šakose švytėjimą. Ji išsigando, kad būtinai ir skubiai turi ką nors daryti. (Slėptis? Meluoti? Sukurpti įtikinamą pasiteisinimą?). Nuskuodė laiptais, nėrė virtuvėn, o iš jos, sprogdinama nežmoniškai stipraus širdies plakimo – tamsiais rūsiu laiptais. Rūsio durys buvo tik užšautos sklende. Bet ši užstrigo. Apimta bejėgiško nirtulio, Tilė puolė daužyti sklendę (viršuje už durų pasigirdo balsai), ir kitą akimirką, trakstelėjus laukųjų durų spynai, sklendė pasidavė. Ji šmurkštelėjo į drėgną, pelėsiu tvoskiantį rūšį ir tyliai uždarė duris.



Pro langutį palubėje krito rytmečio šviesa. Krosnis, jų senoji krosnis, kurią tėvelis kūrendavo žiemą ir kuri apšildydavo visą namą, spindėjo jos apšviesta. Širdis taip kalatojosi, kad, atrodė, tuojau išoks į galugerklį ir uždusins. Viršuje subildėjo žingsniai. Balsų nesigirdėjo. Tilei tik dabar dingtelėjo, kad tai greičiausiai agentas, sulaužęs žodį, atsivedė kitus klientus. Padėtis buvo kvaila, bet dabar slėptis reikėjo iki galo. Ji ėmė dairytis, kur galėtų užlįsti, jei plepusis agentėlis sumanys aprodyti klientams rūšį. Atsargiai statydama kojas nuslinko į antrąją, tamsesnę patalpą, kurioje laikydavo bulves, stiklainius su uogienėmis ir marinuotomis daržovėmis. Saulės pluoštas siekė ir ją. Tilė įžengė į vidų ir kairėje pusėje iš karto pamatė spintą.

Ji negalvojo apie spintą. Net nežinojo, ar tikėjosi ją čia rasti. Viskas įvyko pernelyg greitai, ji nespėjo pasiruošti. Spinta skendėjo šešėlyje, tik vienas jos kampas prie pat grindų buvo apvestas saulėta juoste. Jai smogė į paširdžius. Ji ištiesė ranką ir prisivertė paliesti spintos duris. Šaltas, slidus paviršius, lyg antkapio plokštės, akimirksniu viską sugražino. Jai net pasirodė, kad Talius tebėra už tų durų. Kaip tą šeštadienio rytą, kai mamytė atsiuntė ją į rūšį serbentų uogienės. Tik tada spintos durys buvo atviros, ir Talius, vos kilstelėtas kažkokios nematomos jėgos, klūpojo lyg didelė iš spintos krentanti lėlė, nuleidęs galvą ir pakreipęs ją į vieną šoną, jis žiūrėjo priešais save stiklinėmis akimis. Tilė iš karto suprato, kad to, kas atsitiko, ji niekada nesuvoks. Ir kad tai yra galas viskam, kaip jie iki šiol gyveno.

Ją supurtė smūgis. Lyg atsitrenkus į neregimą sieną, už kurios draudžiama žengti gyvybei. Jos gyslos buvo kaip niekad pritvinkusios gyvybės. Gyvybės buvo kupinas ir klyksmas, kuris perplėšė širdį pusiau ir užlūžo, nes balso stygos neįstengė išgauti to aštraus, nežmoniško ultragarso, būdingo gal tik jūrų žinduoliams ir tiems, kurie patiria protu nesuvokiamą skausmą. Ją baisiai suerzino, kad klyksmas užstrigo. Kad kūnas per menkas jį išgauti ir kad šis, užuot sklides oru ir prikvietęs namiškius, šviesos greičiu sminga į sielos dugną draskydamas ir plėšydamas ją.

Paskui per ją viena po kitos ėmė risti bangos. Viena atrodė kaip nenoras susitaikyti su tuo, kad tarp jos ir brolio įsirėžė negailestinga riba. Jis klūpojo ir buvo negyvas, ji stovėjo ir buvo gyva. Šitai buvo nesuvokiama, to tiesiog negalėjo būti. Kita, silpnutė, bet nuolat ją lyžčiojanti bangėlė kuždėjo, kad viską dar galima ištaisyti. Tik, nujausdama, jog laiko labai mažai, o gal net ir visai nėra, Tilė niekaip neįstengė susigaudyti, kaip viskas ištaisyta. Tuo pat metu, kažkur giliau už tą nepaprastai suaudrintą, begalinį lauką, kurį šią akimirką išgyveno kaip save, glūdėjo slegiantis, neperkalbamas branduolys – viskas baigta.

Ji nesusigaudė, ką daro. Juto tik savo nepaprastai išsiplėtusį vidų, visa persikėlė į jį. Tenai vyko kovos, kurių reikšmės nesuprato, tik suvokė, kad stipresnių kovų daugiau neišgyvens. Vienos jėgos kvietė paliesti brolių, prižadinti jį, kitos traukė į viršų, į šeštadienį su miltiniais blynais ir radijo programa. Atrodo, Tilė žengė į priekį, nes išvydo tarp spintos durų įsitempusią juodą skalbinių virvę. Kitą akimirką joje skaudžiai trūktelejo, ir ji tarėsi išgirdusi, kaip perlūžta kaklo slanksteliai. Pagaliau ji pravirko, arba tik dabar susivokė verkianti.



Regimanto Tamošaičio nuotr.

Viskas truko ne ilgiau kaip trisdešimt sekundžių. Bet trisdešimt sekundžių šitame laike buvo amžinybė. Ji perskėlė gyvenimą kaip riešutą, į dvi dalis, ir antroji jo pusė skyrėsi nuo pirmosios, kaip sukirmijusi riešuto pusė skiriasi nuo sveikosios. Iš tos amžinybės Tilė atsinešė ir dvejopą jausmą, kuris paskui ilgai ją graužė – tai išlįsdamas iš širdies lyg kirminas iš slyvos, tai vėl giliai pasislėpdamas. Jos nestebino, kad Talius sau šitai padarė (priešingai, ji nujautė, kad su juo taip gali atsitikti). Šis įvykis visada glūdėjo jame lyg nematomas tinklas. Jis pančiojo Talių ir trukdė jam atlikti tai, ką daugelis atlikdavo lengvai, nesusimąstydami. Bet skaudusis šio jausmo pamušalas šnibždėjo, kad to įvykio buvo galima išvengti. Jis galėjo pernokti, nutrūkti nuo Taliaus ir tyliai sunykti, išlaisvinęs jį nuo savo klastingo svorio. Jei tik būtų atidžiau stebėjusi, kada! Ji – sesuo, ji galėjo įsismelkti jam į galvą ir ką nors tylutėliai ten perkeisti. Padaryti ką nors tokio, kas būtų palengvinę jam ir išgelbėję juos visus. Ji nujautė, kad brandina tą gelbstintį judesį, o tada, jau pavėlavusi, aptiko jį savyje tokį ryškų, bet jau prasilenkusį su laiku. Ar nuo čia, nuo šito akimirksnio pravirko? Pagaliau išstrūkęs į orą balsas sklido greitai ir toli, stebindamas ją pačią.

Žingsniai viršuje, trumpam nutilę, subildėjo su dvigubu smarkumu. Pagaliau ją išgirdo, pagaliau nusileis, ir jos pakrikusi gyvybė bus atkovota. Paskui, kai viskas juose išsiklyks, išsivalys, pereis visas gedulo stacijas, bus galima pagalvoti ir apie ją, amžinybę. Kurį jiedu įsivaizduodavo ir piešdavo kaip begalinį, šviesų smėlio laikrodį. □



Renginio akimirka. Iš kairės: Birutė Mar, Aldona Žemaitytė, Aldona Ruseckaitė, Gražina Mareckaitė, Solveiga Daugirdaitė.

Lietuvos Dailės muziejaus archyvas

Auksinio rudens šviesa

RENATA ŠERELYTĖ

2010 m. rugsėjo 21 d. Vilniaus paveikslų galerijoje įvyko Birutės Pūkelevičiūtės knygos „Atradimo ruduo“ pristatymas. Taip jau bent oficialiai buvo įvardytas šis vakaras – kaip knygos pristatymas, tačiau gausiai susirinkusi publika pagerbė ir pačios rašytojos atminimą (B. Pūkelevičiūtė amžiną gyvenimą išėjo 2007 m. rugsėjo 21 d. – taigi sukako lygiai treji metai nuo jos mirties). Lietuvos kariuomenės ordinaro vyskupo Gintaro Grušo kartu su visais vakaro dalyviais sukalbėtas „Viešpaties Angelas“ lengva dvasios sparno plunksna prisilietė tos erdvės, kurioje dabar – išdidžios, jausmingos, talentingos menininkės, iškilios aktorės ir rašytojos, siela.

Kiekvienas vakaro kalbėtojas, vienokiu ar kitokiu būdu susijęs su Birutės Pūkelevičiūtės asmenybe, – giminytės, draugystės, bičiulytės saitais, – pasidalino savo išpūdžiais ir mintimis apie rašytoją ir jos kūrybą. Vyskupas Gintaras Grušas, B. Pūkelevičiūtės krikštasūnis, pabrėžė dvasinę giminytę ir religinę romano „Aštuoni lapai“ kompoziciją (Didžioji Savaitė – Kristaus kančių, mirties ir prisikėlimo savaitė sugretinama su karo pabėgėlių Dancige kančiomis). Aldoną Žemaitytę, knygos pasirodymo „kaltininkę“ ir vakaro vedėją, rūpestingai rikiavusią visus kalbėtojus, su Birute Pūkelevičiūte nuo „Dienovidžio“ laikų siejo nuoširdi draugystė („Dienovidis“ yra išleidęs ir B. Pūkelevičiūtės romaną „Devintas lapas“). O draugystė visada randa nuoširdžių žodžių ir spinduliuoja ypatingą prisiminimų šviesą.

Aldona Ruseckaitė daug kalbėjo apie materialius ir, regis, tokius su kūryba nesuderinamus dalykus – B. Pūkelevičiūtės namelio Kaune reikalus, remontus, statybų rūpesčius – bet kas gali paneigti, kad tai nėra svarbu?.. Beje, Aldona nepamiršo ir išpūdingo Birutės pasirodymo scenoje tuomet, kai ji tik grįžo į Lietuvą – jos raiškaus balso, oraus stoto, ir tai, kaip, išsiavusi iš batelių, nusivijo kažkokį žmogų... Gražina Mareckaitė ir Aušra Marija Sluckaitė-Jurašienė pabrėžė lemtingą Birutės talentą – aktorystę. Vakare nuskambėjo Kauno dramos teatro aktorių įdainuoti Birutės Pūkelevičiū-

tės poezijos posmai su graudžiai rūsčiu refrenu – „Kaip rožės pumpuras kraunasi mirtis“. Tai poetiniai motyvai pagal A. M. Sluckaitės-Jurašienės scenarijų pastatyto spektaklio „Antigonė Sibire“ (režisierius J. Jurašas). Spektakliui muziką parašė kompozitorius G. Kuprevičius. O premjera neseniai įvyko Kauno dramos teatre.

Ištraukas iš „Atradimo rudens“ raiškiai perskaitė Birutė Mar – irgi aktorė ir rašytoja, išleidusi eilėraščių, esė, knygų vaikams, o visai neseniai, spalio 2-ąją, ir monospektaklį „Unė“, bylojantį apie dramatišką aktorės Unės Babickaitės likimą. Kokios savitos paralelės – bene tik Lietuvoje taip būna... Literatūrologė Solveiga Daugirdaitė kalbėjo apie B. Pūkelevičiūtę kaip apie *feminą*, kuri mokėjo ne tik rašyti, nebijodama „nepatogių“, moteriai nederančių temų, bet ir drąsiai, motyvuotai apginti savo kūrinius. Ir kadangi vakaras niekaip negalėjo apsieiti be muzikos, tauriais arfos garsais publikos ausį malonino arfininkė Joana Daunytė. Ir, sakyčiau, ši muzika vėlgi kaip lengva angelo plunksna brūkštelėjo per debesis, jungiančius žmones ir dvasias. Ir labai tiko prie gražių muzie-

jaus lipdinių ir vazų – viena, prie kurios sėdėjau, kadaise priklausė diplomatui Jurgiui Baltrušaičiui.

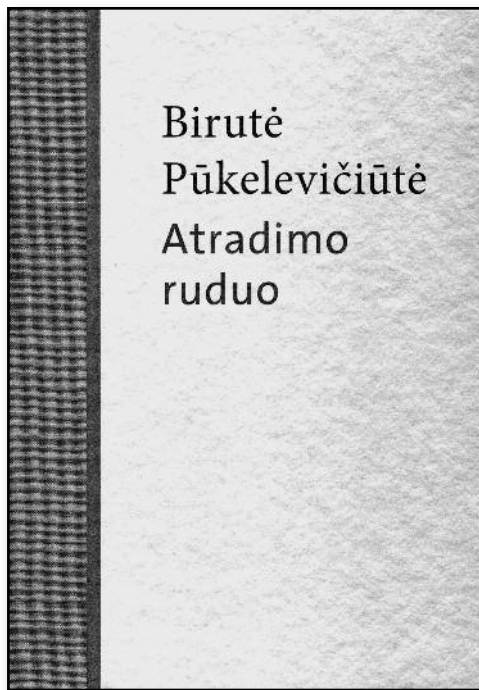
Apie Birutę Pūkelevičiūtę galima kalbėti daug. Juolab kai tebėra žmonės, ją pažinoję, su ja bendravę. Žinantys, koks dramatiškas buvo Birutės ir kitų karo pabėgėlių likimas, ieškant savosios tapatybės svetimose šalyse, o paskui – ir grįžus į Tėvynę, kurios Birutė nepažino („mes negalėjom atpažinti šiurpulingai sužaloto jos veido“, A. A. Naujokaitis, „Scenos stebuklas“, „Draugas“, 1999, gruodžio 11 d.). Kaip šis likimas ne tik žeidė, skaudino, bet ir subrandino neeilinius lietuvių literatūros kūrinius – eilėraščių knygą „Metūgės“, savo drąsa ir gaivališkumu pralenkusią laiką, romanų dilogiją „Aštuoni lapai“ ir „Devintas lapas“, pagaliau – „Atradimo rudeni“, kuris, naujai išleistas šių metų rugsėjo vidury, išimena savo sodraus geltonio atspalviais, liudijančiais ne tik knygos dailininkės Sigutės Chlebinskaitės meistriskumą, bet ir pačios knygos temų, jos žodžio gelmę, tokią artimą turtingam ir giliam rudeniui kaip dramatiškos žmogaus patirties ir nulemto, išaknyto kūrybiškumo simbolį. Net nustėrau, paėmusi šią

knygą į rankas – ji atrodo kaip pasendintas auksas, ją norisi laikyti rankose lyg prabangų papuošalą.

Tačiau nereikėtų apsirikti ir visus komplimentus skirti tik išorinei knygos pusei. „Atradimo ruduo“, pasak Vytauto Kubiliaus, „iš tiesų aukštos meninės prabos kūrinys, kuriam nelabai randama vietos įprastiniuose mūsų literatūros kontekstuose“ (Vytautas Kubilius, „Birutė Pūkelevičiūtė – aktorė ir rašytoja“, monografija, LRS leidykla, 2004 m.). Taigi tauria žodžio ochra, cinoberiu ir purpuru alsuoja ir kiekviena knygos eilutė.

Pasak vakaro vedėjos Aldonos Žemaitytės, ši puikų kūrinių seniai reikėjo pateikti Lietuvos skaitytojams, nes 1990 m. Čikagoje pasirodęs puošnus leidinys su dailininko Kazio Veselkos akvarelėmis, kurioms poligrafinį pavidalą suteikė grafikas Juozas Sodaitis ir fotografas Algimantas Kezys, bene bibliografinė retenybė (išleista tik 300 egzempliorių). Žinoma, ir šio – 2010 m. leidimo – tiražas nėra gausus (tik 500 egz.), bet tokia jau šiandien poezijos kūrinių leidybinė padėtis. Poezijos gurbanų, kaip sakoma, kiekvienoje šalyje – toks pat procentas, nesvarbu, ar tai būtų Lietuva, ar JAV.

Džiaugiamės tuo, kad „Atradimo ruduo“ pasirodė ir kad jis bus malonus atradimas poezijos gerbėjams. Nesvarbu, kad jis jau tapęs klasika (vadinasi, nuspėjamas, o gal ir nuobodus). Klasika – kaip ruduo, jo negalima nei pamiršti, nei ignoruoti, nei apeiti, nes savo auksu jis kas kartą apžilpina mūsų tingias ir mieguistas akis. □



Arfininkė Joana Daunytė. Rasos Strolytės nuotraukos

BIRUTĖ PŪKELEVIČIŪTĖ ATRADIMO RUDUO



B. Pūkelevičiūtė „Metūgių“ laikais. Montrealis, 1952 m.

V

...Mes buvom godūs, o mūsų meilė – besaikė.
 Vienas kito kūne aptikę sielą, vijokliškaai apie ją
 apsiraizgėm ir įčiulpėm savin:
 „O siela, nutvertoji siela, būk mano grobis!
 Mes mylėsime, svetimoji siela,
 kol tu tapsi mano siela“.
 Užtat turim prisiimti ir vienas kito kaltes.
 Kaip skiepus į pumpuruojančią žievę.
 Kaip stigmatas...

VIII

...Kažkur toli, laukų ramybėj, vaikščiojo rugpjūčio angelas:
 su varpų vainiku ir melsvo rūko rūbu.
 Ir tu jutai, kad plazda didelė rimtis.
 Ir kad ateina sielvartas – lig šiolei nepažintas...

IX

...Tu vėl atgimsi:
 vėl žiedeliais sužydėsi ir vėl lapeliais sulaposi.
 Gyvybės ratas niekad nenutrūksta, apskriedamas
 vienu lanku – ir mirtį, ir gimimą.
 Tai, kas po žeme trūnija, patrykš žaliuojančiais pavasariais
 ir suliepsnos ateinančių kartų troškimuose.
 Be pabaigos pradžios nėra, o žemėj viskas
 atsinaujina...

X

Aš savo mirtį nokinu, lyg vaisius savo branduolį.
 Ir sirpstu drauge su ja.
 Mano duona kasdien vis saldesnė.
 Mano delnai sužeidžiami: aš juos atverčiau
 ašmenims ir balzamui.
 Rytais pirmieji spinduliai susminga į mane lyg ietys.
 Aš nubundu iš skausmo ir vėl pagarbinu saulėtekį...

XI

...Meilė nuo mūsų nusigręžė. Ją patraukė žvaigždynai:
 liepsnojančių dangaus kūnų dvasingumas.
 (Mumis jau pradėta bodėtis).
 Visata dar kuriama, visata dar mylima.
 Visata dar yra didelis ir kankinantis mąstymas.
 Visata dar begalinė...

XIII

...Saulė mums visados buvo per toli;
 mes pasitenkinom jos atošvaitais.
 Todėl liekam su neišsaugotais džiaugsmiais,
 kaip vėjų išpustytas aukso ieškotojų miestas...

XVII

...Gal iš tikro: mirti bus paprasčiau,
 negu mes galvojam.
 Gyventi – nebuvo paprasčiau...

XIX

...Šviesa, kaip milžiniškas rausvas sparnas,
 atsidalina nuo tamsos.
 Ir aš girdžiu, kaip Tu visais miškų upeliais groji.
 Jie tyliai skamba
 Tau tarp pirštų lyg sidabro stygos...

XX

...Turėčiau keltis ir eit Tavęs ieškoti!
 Nes jeigu sielos neturiu, ką gi man taip skauda?
 Ką taip geliančiai man skauda?
 Esu lyg lankas, ištemptas į vėją,
 kurs virpa laukdamas strėlės...

XXI

... Gal Tu esi visai arti?
 Gal mano sielos tyrlaukiuos
 Vilties daigelį sodini?..

Amžinosios ugnies ir Kryžiaus Lietuvos – ne priešpriešai, bet santarvei

ALFREDAS GUŠČIUS

Produktyviai besidarbuojantis kultūros laukuose Leonas Peleckis-Kaktavičius išleido dar vieną monografiją – pernai pasirodė jo knyga „Vytautas Alantas: gyvenimas ir kūryba“.

Pro „geležinę uždangą“, kuria Sovietų sąjunga buvo atsitvėrusi nuo Amerikos ir Vakarų Europos, buvo nelengva prasiveržti egzodo rašytojų kūriniais. Tuo labiau tokios biografijos, kaip Vytautas Alantas – juk jis buvo smetoninės valdžios oficiozo, laikraščio „Lietuvos aidas“ redaktorius, tos santvarkos apologetinės knygos „Žygiuojanti tauta“ autorius; šių faktų pakanka susidaryti apriorinei nuomonei apie V. Alantą tiems, kuriems Antanas Smetona asocijuojasi su diktatoriniu valdymu, su asmenybės kultu ir pan. Ir ne tik tai, – kaip matysime, perskaitę monografiją, daug kam „užkliuvo“ šio rašytojo filosofinės pažiūros, kuriomis jis neva bandė restauruoti senąjį lietuvių tikėjimą, atgaivinti pagonybę ir pan. L. Peleckis-Kaktavičius griaua išankstinę ir stereotipinę nuomonę apie šį rašytoją ir įrodo, kad jis – viena įdomiausių asmenybių ir vienas ryškiausių talentų lietuvių egzodo literatūroje. Monografijos autorius tokio tikslo pasiekia, remdamasis seniai jo naudojamu ir patikrintu analizės metodu – faktų kalba. Jeigu su kitais dviem egzodo rašytojais, apie kuriuos L. Peleckis-Kaktavičius yra išleidęs panašaus tipo monografijas, – su Kazimieru Barėnu ir Jurgiu Jankumi, – jis buvo asmeniškai pažįstamas ir gana aktyviai korespondavo, tai Vytautą Jakševičių-Alantą jam teko studijuoti bei pažinti iš šalies – iš rašytojo dienoraščių (gana šykščių), iš laiškų, iš straipsnių, pasisakymų, paskelbtų periodinėje Nepriklausomos Lietuvos ir emigracijos spaudoje, iš kritikų bei rašytojų recenzijų, straipsnių, atsiliepimų, ir, suprantama, iš pačios grožinės kūrybos. Labai našus žinių šaltinis autoriui buvo abiejų V. Alanto žmonių – Elenos Petrikaitės ir Irenos Baleišytės – prisiminimai, pasakojimai, pokalbiai, laiškai. (Irena Baleišytė-Alantienė gyvena JAV).

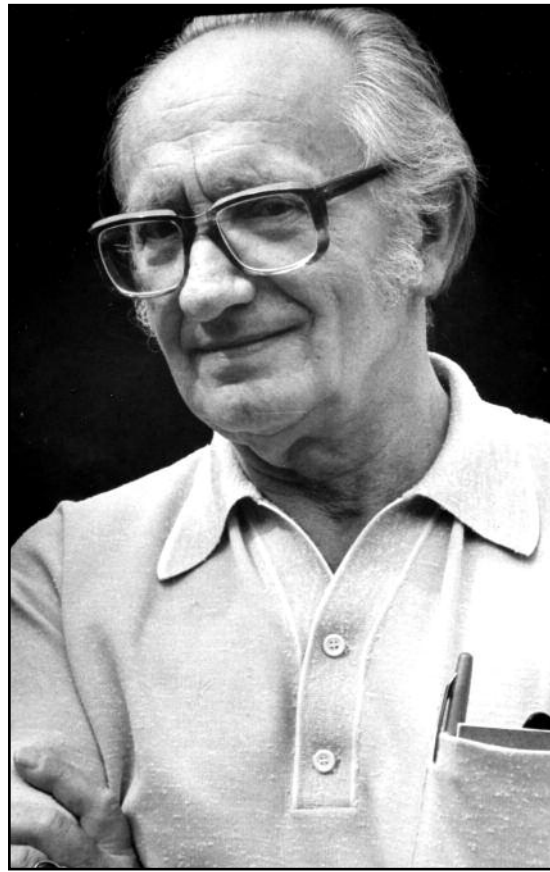
Faktų kalba, kruopšti analizė atskleidžia objektyvų Vytauto Alanto asmenybės ir kūrybos paveikslą – autorius lakoniškai pristato pagrindines šio rašytojo romanų, dramų, novelių, apybraižų idėjas, idealus, temas, siužetus, personažus, aptaria kūrinų menines ypatybes, nevengia įvardinti silpnesniųjų kūrinių. L. Peleckis-Kaktavičius gerai išmano vieną tiesą – rašytojo vardą nulemia ne duobės, į kurias jis kartais įkrenta, o viršūnės, į kurias įkopia. Iš L. Peleckio-Kaktavičiaus monografijos ir iš aplinkinių šaltinių galima padaryti išvadą, kad Vytautas Jakševičius-Alantas yra tikrai įdomus kūrėjas, kad mus lig šiol pasiekusios vertybinės refleksijos apie jį tėra tendencingos, nepilnos.

1989 m. „Vagos“ leidyklos išleistoje antologijoje „Egzodo literatūros atšvaitai“ (sudarė Liūtas Mockūnas) nėra nė vienos recenzijos apie daugiažanrę Vytauto Alanto kūrybą, todėl labai nustembi iš L. Peleckio monografijos sužinojęs, kad net trejetą metų iševijęs literatai, inteligentai, patriotai, rezistentai, vaizdžiai tarus, net apsiptoję ginčijosi dėl 1951 metais pasirodžiusio šio rašytojo romano „Pragaro pašvaistės“. Po dvidešimties metų Niujorke pasirodė unikalus leidinys „Pragaro pašvaistės Atošvaistės“, į kurį sudarytojas Balys Jacikevičius sudėjo diskusijoje dalyvavusių autorių recenzijas, straipsnius, papildydamas rinkinį vienu kitu redakcijų atmetu rašiniu bei paties V. Alanto pasisakymu... Ar daug rastume – ne tik Lietuvoje, bet ir kitur – tokios reakcijos į kūrinių analogų? Anot kai kurių diskusijos dalyvių, pa-

našią polemiką buvo sukėlęs tik V. Mykolaičio-Putino romanas „Altorių šešėly“. Bet, pasak diskusijoje dalyvavusio Broniaus Railos, Putino romane „paliestoji problema buvo žymiai smulkesnė ir suvesta į asmeninio pašaukimo dalyką. (...) Problema būtų buvusi aštresnė ir drama gilesnė, jei tas kunigas drauge būtų susimąstęs ir dėl paties Dievo teisės jo žingsnius rikiuoti“.

Šis polemikas romanai tuo pačiu yra ir raktas suvokti atsiradusiai opozicinei opinijai, kilusiai visų pirma Vytauto Alanto kūrybos vertintojų krikščioniškosios-klerikalinės pasaulėžiūros sparne. Vytautas Alantas turėjo originalų požiūrį į Lietuvos senovę, tačiau sutapatinti jo su neigiama krikščionybės lietuvių tautai įtaka negalima. Vytauto Alanto požiūris – platesnis, jis siekė suaktyvinti, net surevoliucinti Lietuvos dabartį senovėje glūdinčios romantiškos dvasios, pozityvios mąstysenos syvais, tartum norėjo įrodyti Charleso Dickenso sentencijos „nėra prasmės prisiminti praeitį, jei ji neturi įtakos dabarčiai“ teisingumą. 1932 metais Borisas Dauguvietis Kauno Valstybės teatre pastatė Alanto dramą „Užtvanka“, turėjusią didelį pasisekimą tarp žiūrovų, tačiau užpykdžiusią „valdančiuosius sluoksnius“, kadangi pjesės herojus-protagonistas buvo užsimojęs labai kategoriškai – sudeginti visas Lietuvos lūšnas, bakūzes, išnaukinti pelkynus ir kurti ūkį Europos pavyzdžiu... Tai gi, senovė V. Alantui nebuvo tik samanotos bakūzės bei idealistinių herojų garbinimo objektas. Jeigu V. Alantas „aukštino senąją baltų kultūrą“, tai nereiškia, jog jis pats buvo Herbačiausko tipo mistikas; tas faktas, kad jis 1931 metų literatūrinio derliaus apžvalgoje neatkreipė dėmesio į B. Brazdžionio poezijos rinkinį „Amžinas žydas“, sako, kad jam buvo artima tik aktyvi, revoliucinga romantika. L. Peleckis-Kaktavičius skiria daug dėmesio V. Alanto filosofinių ir religinių pažiūrų genezei, jų sklaidai, iš kurios iškyla ryški rašytojo mąstytojo figūra, galėjusi kompetentingai diskutuoti su žinomais ano meto mąstytojais Stasiu Šalkauskiu, Stasiu Yla, Juozu Girniumi.

Ir minėtame romane, ir „Amžinajame lietuviuje“, ir dilogijoje „Šventaragis“ pagoniškoji Lietuva reikalinga V. Alantui ne kaip aukštinimo ar idealizavimo objektas, kiek kaip polemikos mąstant apie XX amžiaus tragedijas, humanizmo nuosmukį atspirties taškas, kaip dvasinės ekspresijos kupinas simbolis. Studijavęs užsienyje, išmokęs kelias užsienio kalbas, pats ryžtingai stojęs į kultūrinį tautos atkūrimo darbą, jis ir kitiems neleido apkerpėti, tenkintis miesčioniška rutina, siekė Lietuvos pilnavertiškumo, pažangumo Europoje. Pagrindinis V. Alanto – ir mąstytojo, ir rašytojo – rūpestis visada buvo lietuvių tautos išlikimo isto-



Vytautas Alantas

rijoje klausimas, savaime didesnis už atskiro individo ar šeimos likimą. O keliant globalinius klausimus grožinėje prozoje, ypač turinčioje epinių ar epopėjinių užmojų, sunku apsieiti be publicistinių, poleminių žanrų pagalbos, kurių, kaip žinome, neven-gė nei L. Tolstojus, nei T. Manas, nei kiti klasikai.

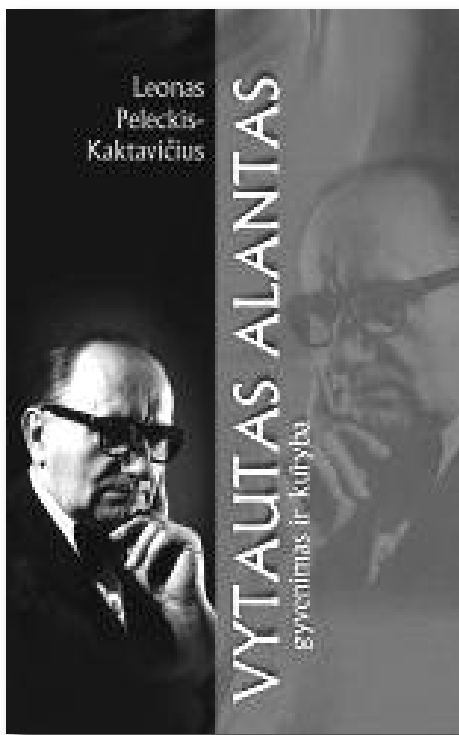
V. Alanto kūryba, sakyčiau, unikali ir tuo, kad ji atsirado presų, konvejerių užtesio, tepalų smarvės fone – beveik dvidešimt metų rašytojas dirbo Fordo fabrikuose, po šešias darbo dienas ir po dešimt valandų kas dieną... Romantikas, idealistas ir rūsti, alinanti tikrovė, dažni darbininkų streikai, atleidimai iš darbo, pinigų stygius. Fabrikas padėjo atsirasti romanui „Amžinasis lietuvis“, kuriame daug autobiografinių bruožų, bet ne-

mažai ir apibendrinimų – lietuvių sunku palaužti, ypač jei jis suformuotas tarpukario Nepriklausomybės idėjų, jei sugeba pajaušti protėvių dvasinę stiprybę. Sulaukęs nemažai kritikos neva dėl pagonybės restauravimo, Vytautas Alantas atsakydavo: „Tegul mūsų savitarpio santykiai bus grindžiami ne ambicijų ir ‘dinastinių’ užmačių, bet lietuviškos tolerancijos (...) Amžinosios ugnies ir Kryžiaus Lietuvos turi tarnauti naujosios didesnės ir gražesnės Lietuvos atstatymui“ (p. 171). Vytauto Alanto religinės-filosofinės pažiūros buvo ir originalios, ir giles. Monografijoje apie tai rašoma skyriuje „Vytautas Alantas ir bažnyčia“. Autorius čia daugiausia remiasi rašytojo giminaičio, seserėno Kęstučio Trimako (kunigo, turinčio filosofijos magistro, teologijos licenciatu ir psichologijos daktaro laipsnius) pasakojimu ir išpūdziais apie savo žymųjį dėdę. „Įdomu, kad kunigo ir rašytojo pokalbiai žodžiu ilgainiui persikėlė į spaudą – į tuos žurnalus, kuriuos redagavo K. A. Trimakas. ‘Ateityje’, ‘Aiduose’ paskelbta nemažai tokios medžiagos, kuri labai papildo V. Alanto kaip kūrėjo ir kaip žmogaus paveikslą“ (p. 303).

Džiugu, kad nors ir pavėluotai, bet šiandien, kaip sakoma, istorinė teisybė atkurta – Leono Peleckio-Kaktavičiaus monografijoje Vytautas Jakševičius-Alantas turiningai atskleistas. Džiugu ir tai, kad jau laisvos Lietuvos skaitytojams atsiranda viena kita galimybė susipažinti su Vytauto Alanto kūryba – 1992 m. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla perspausdino publicistinę knygą „Tauta istorijos vingiais“, 1998 m. „Vagos“ leidykla perspausdino istorinio romano „Šventaragis“ I ir II tomus, 2002 m. almanachas „Varpai“ išspausdino penkių veiksnių istorinės tragedijos „Dau-mantė“ pirmąjį ir antrąjį veiksmą. Vytautas Alantas įrašytas į Tautos dvasios puoselėtojų gretą. Tai – dailininko Antano Rimanto Šakalio Lietuvos vardo paminėjimo 1000-čio proga sudarytas iš-kiliausių asmenybių 100-tukas; toms asmenybės įamžinti jis sukūrė ir išleido menišką suvenyrinį vokus.

Post scriptum: Vytautas Jakševičius-Alantas gimė 1902 m. birželio 18 d. Sidabravo bažnytkaimyje (dabar – Šiaulių apskritis, Radviliškio rajonas), mirė 1990 m. balandžio 23 d. Detroite, 1992 m. birželio 12 d. perlaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse... Slapyvardį, tapusį pavarde, rašytojas paėmė iš Minijos intako Alantas, tekančio Žemaitijoje...

Leonas Peleckis-Kaktavičius. „Vytautas Alantas: gyvenimas ir kūryba“, monografinė biografija, išleido literatūros almanachas „Varpai“, Šiauliai, 2009.



Joną Biliūną prisiminė 900 autorių

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Alma Ambraškaitė, sudarytoja. Iliustravo Skaidrė Račkaitė. 100 metų su Jonu Biliūnu (Lietuvos mokinių ir mokytojų rašiniai). Utenos spaustuvė, Utena, 2009. Minkštasis viršelias, 312 psl. Kaina nepažymėta.

Knygos metrikoje rašoma, kad knyga išleista minint rašytojo Jono Biliūno (1879–1907) apsakymų sukūrimo šimtmetį. Knygoje 1–12 klasių Lietuvos moksleiviai ir mokytojai rašo apie savo gyvenimo laimę, sutiktus išmintingus žmones, Joną Biliūną ir apie gyvulėlius. Įvade knygos sudarytoja Alma Ambraškaitė aiškina, kad čia rašo mūsų laiko vaikai. „Jie svajoja, ką norėtų gyvenime pasiekti; išsako, kokius žmones labiausiai vertina; pasakoja, kaip augina, rūpinasi gyvulėliais. Vaikai atvirai kalba apie gyvenimą ir suaugusius, kuo jiems esame brangūs ir kuo skaudiname“ (3 psl.).

Toliau skaitome, kad pirmoje knygos dalyje skaitytojai ras istorijas apie mažuosius draugus – gyvulėlius. Sudarytoja apgailestauja, kad neįmanoma išvardinti kelių šimtų mokytojų, pakvietusių savo mokinukus kurti. Tačiau šioje dalyje skaitome 125 1–4 klasių mokinukų istorijėles apie jų gyvuliukus. Tos istorijėlės užima pirmuosius 67 puslapius. Toliau duodamos mintys iš mokinių rašinių. Spėju, kad tos mintys buvo atrinktos iš ilgesnių rašinių, bet jiems pritrūko vietos. Tad pasitenkinta duoti poros sakinių santraukas. Tokių ištraukų priskaičiavau apie 500. Taigi, pirmoje knygos dalyje pasirodė apie 625 autoriai. Tai tikrai gražus ir raštingas atžalynas.

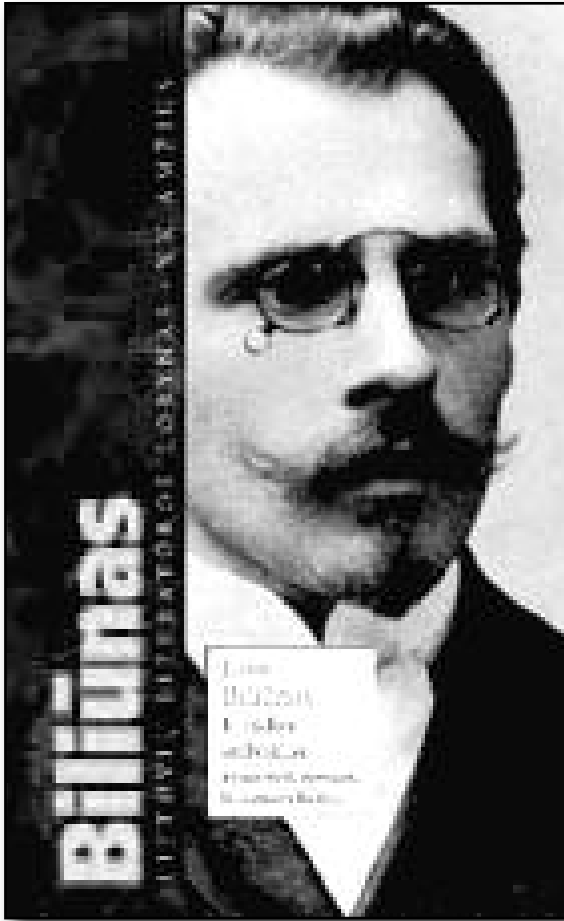
Antroje knygos dalyje 5–9 klasių mokiniai stengiasi atsakyti į užduotą klausimą: „Ar jau sutikau gyvenime žmonių, iš kurių ko nors labai svarbaus pasimokiau ar supratau?“ Jie rašo apie brangius savo gyvenimo asmenis – senelius, tėvus, seseris, brolius, mokytojus, draugus, kunigus, Joną Biliūną ir kitus. Čia duodami 68 rašiniai ir apie 90 sutrauktų minčių iš kitų rašinių. Taigi, prie knygos autorės pavardės dar reikia pridėti 158 pavardes.

Trečioje dalyje 10–12 klasių mokiniai dalinasi savo mintimis apie gyvenimo laimę – „Kokią turriu, kokios siekiu gyvenimo laimės“. Daug autorių didžiausios žmogiškosios laimės šaltiniu mini šeimą. Taip pat vertinami draugai, saviraiška per mokslą, meną bei sportą. Kai kurie mokiniai svarsto, sudarytojos žodžiais tarant, skau-

džią dabarties – emigracijos – temą. Šioje knygos dalyje sutinkame 43 rašinėlių autorius ir apie 70 trumpesnių minčių išsakytojų. Taigi, pridėkime dar 113 pavardžių.

Pagaliau ketvirtoje dalyje pasirodo vienuolika mokytojų, prašytų atsakyti į užduotą klausimą: „Kam mane įkvėpia ir skatina Jonas Biliūnas“. Išskyrus vieną atsakiusįjį, visos kitos – moterys. Gal panaši vyrų – moterų proporcija yra ir tarp Lietuvos mokytojų?

Beskaitant knygą, jau veik į pabaigą, pradėjau sau galvoti. Čia tiek daug vaikų, tiek kūrybingo jaunimo ir saujelė mokytojų, kurie, vienaip ar kitaip, kalba apie jiems rūpimus dalykus, apie savo draugus, sektinus pavyzdžius, pačią gyvenimo laimę, bet beveik niekas neužsimena apie laimės šaltinį – gyvybės Kūrėją. Sudarytoja nevengė Dievo vardo, sakydama, kad „Jautraus, mylinčio, talentingo iš Dievo ir Juo pasitikinčio rašytojo mintis duoda impulso budėti prie dvasinių dalykų“ (3 psl.). Savo įvadą ji baigia su LD – reiškiantį „Laimink, Dieve“. Taip pradėdavo savo kūrinių kitas Anykščių krašto rašytojas Antanas Žukauskas-Vienuoelis. „Laimink Dieve, Jus visus, kuriančius mūsų bičiulius, linkime mes, leisdami šią Jūsų knygą“ (4 psl.). Pačioje knygoje teradau vos keletą užuominų apie Tvėrėją. Vienai moksleivei jos senelis buvo Dievo dovana jai. Kita Kūčių vakarą kompiuteryje randa kalėdinį sveikinimą. „Ji sveikina ne



J. Biliūnas. Ir rados stebuklas, LRS leidykla, 2007 m.



Laimės žiburys: J. Biliūno kapas.

su dovanų gavimo, o su Jėzaus gimimo švente, ragina prisiminti Kalėdų esmę.” Viena pirmosios gimnazijos klasės mergina prisimena savo močiutę, kuri vis kartodavo, kad „jeigu Dievas padės, liga praeis...“ (215 psl.). Atradau dar kitą paminėjimą, kur dėkoja Dievui už savo senelį. Tik vienas rašinys yra skirtas tikėjimo ugnei kurstyti: „Tokie ryškūs žiburėliai apšviečia mano kelią. Dėkoju Dievui už galimybę būti šalia jų, pažinti, sugerti į save jų gerumą, širdies šilumą, tikėjimo šviesą. Tikiu, kad kiekvienas sutiktasis yra man siūstas palaimos ženklas iš aukštybių“ (221 psl.).

Šią vasarą teko lankytis Anykščiuose ir kopti į Jono Biliūno Laimės žiburio kalną, jei neklystu, taip pat žinomą Liudiškių piliakalnio vardu. Namo grįžęs, knygoje radau gražų šio Laimės žiburio paminėjimą: „Šimtas metų prabėgo, o Laimės žiburio šviesa tebevilioja. Miniai sočiųjų ten kopti nėra ko. Į jų širdis nenusileido mažas žiburėlis. Jose karaliauja godumas, abejingumas, todėl nemoka pajusti laimės. Bet daug yra tokių idealistų, kurie gali būti laimingi kasdienybėje, dirbdami mėgstamą darbą, mylėdami greta esantį“ (303 psl.). Būdamas Anykščiuose, aplankiau ir Jono Biliūno gimtinę – muziejų Niūronyse. Mus gražiai priėmė ir daug apie čia gimusį rašytoją papasakojo moteriškė, prisistačiusi tik kaip Alma. Prieš išeinant nusipirkęs čia aprašomą knygą, pastebėjau, kad knygą sudarė Alma Ambraškaitė. Paklausus mus priėmusioji prisipažino esanti ta pati Alma. Koks įdomus momentas. Dabar, 303 psl. perskaitęs ką tik cituotą ištrauką, galvoju, kad gerbiamoji Alma, be abejo, yra viena iš minėtų idealistų, kurie, dirbdami mėgstamą darbą, gali būti laimingi kasdienybėje. Ačiū jai už apsilankymo metu gautą rašytojo gyvenimo aptarimą bei prasmingam Jono Biliūno 100-čio prisiminimui sudarytą knygą. Tik gaila, kad apie 900 autorių turinčios knygos teišspausdinta vos 500 egzempliorių. Vienas iš jų – mano knygų lentynoje. □

Jonas Biliūnas LAIMĖS ŽIBURYS (Ištrauka)

Ir rados stebuklas! Visos šmėklos pražuvo, paliestas žiburys subyrėjo į nesuskaitomą daugybę žiburėlių, kurie kaip krantinčios iš dangaus žvaigždės nusileido nuo kalno žemyn, nušviesdamos visą šalį. Tos šalies žmonės staiga pajuto savo laukuose, namuose ir pirkiose ypatingą malonią šviesą, savo širdyse ir galvose – neapsakomą ramumą. Akies mirksny sutrupėjo nelaisvės pančiai, išnyko tarp žmonių neapykanta ir visokios skriaudos ir neteisybės; visi pasijuto lygūs ir laimingi, visi gerbė artimą ir žmogus teises. Atsirado tarp žmonių laimė...

Pamatę save ir kitus taip atsimainiusius, atspėjo žmonės ir tos atmainos priežastį. Atsiminė stebuklingą žiburį, ir visi kaip vienas skubinos prie iškeiktojo kalno pažiūrėtų. Bet susirinkusios žmonių minios žiburio jau neberado. Net senojo kalno nebesimatė; visas jis aplinkui, nuo apačios ligi pačiai viršūnei, buvo apsiauptas akmenimis. Visa dabar žmonės suprato ir su pagarba nulenkę savo galvas žemyn: tat buvo jų išganytojų kūnai, kurie, patys numirdami, jiems atnešė laimę...

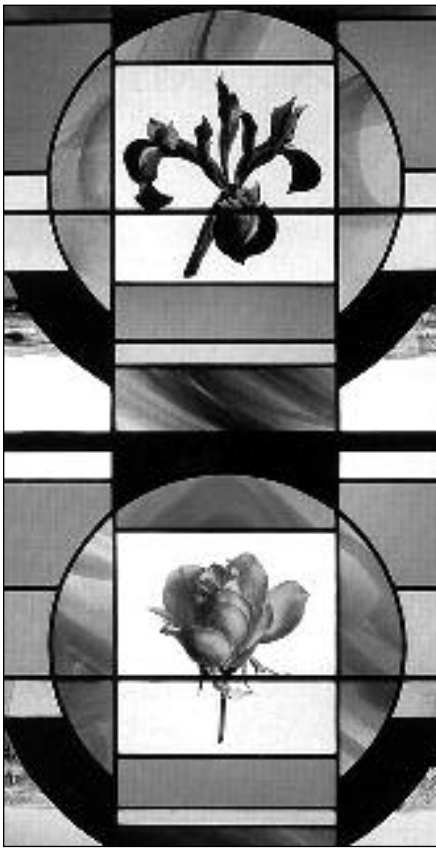
Iš kn. Jonas Biliūnas, „Lazda“, 1959 m.

Rudeninis „Lituanus“ žurnalo numeris

Atverčiant naujai išleistą 2010 m. rudeninį „Lituanus“ žurnalo numerį, akį traukia Albino Elskaus spalvotų vitražų pavyzdžiai. Stasys Goštautas išsamiai supažindina su šiuo dailininku bei jo atliktais darbais. Elskaus kūryba puošė ne tik JAV sostinėje esančią lietuvių Šiluvos koplyčią, bet taip pat daugybę įtakingų Amerikos centrų, tarp jų – Cornello universiteto Sage koplyčią, kurioje yra jo vitražas, skirtas pilietinių teisių kovotojams atminti.

Anglų kalba leidžiamų leidinių apie lietuvių literatūrą ir vertimų vis dar apgailėtina mažai, tačiau galbūt ši padėtis ir pasikeis. Atmenant rašytoją Birutę Pūkelevičiūtę, Gražina Slavėnienė meistriškai į anglų kalbą išvertė jos parašyto eilėraščio dalį, „Mišias už išdaviko žmoną“, skirtą partizanams atminti, kuris buvo išspausdintas Pūkelevičiūtės poezijos rinkinyje „Atradimo ruduo“. Savo originalią kūrybą taip pat pristato Dava Markelis, pateikdama ištrauką iš savo netrukus pasirodysiančios knygos „White Field, Black Sheep: A Lithuanian-American Life“, kurią leidžia University of Chicago Press. Knyga žaismingai supažindina svetimtaučius su šalia egzistuojančiu, Amerikos lietuvių sukurtu, savitu pasauliu.

Naujame „Lituanus“ numeryje taip pat gvildinamos dabartinės Lietuvos socialinės problemos, istorinės temos ir pateikiamos kelios išsamių knygų recenzijos. Laikiniai dirbti į užsienį išvykstančių tėvų padarytą neigiamą poveikį jų Lietuvoje pasiliekančioms vaikams aptaria Vanda Vaitėkonienė, psichologė, dirbanti Vilniaus universiteto vaikų ligoninėje. Jūratė Kiaupienė, Vytauto Didžiojo universiteto istorijos profesorė, pristato naujausias tendencijas lietuvių ir lenkų istoriogra-



A. Elskaus vitražas

fijoje, liečiančias Lietuvos ir Lenkijos valstybių ryšius Jogailos ir Vytauto valdymo laikotarpiu. Šimtmetį mini Ateities Federacija – Romualdas Kriaučiūnas perteikia trumpą šios organizacijos istoriją.

Kęstutis Žygas recenzuoja Antano Andrijausko „Litvak Art in the Context of the École de Paris“. Ši studija svarbi, nes aptaria ne tik pasulyje

žinomus litvakų menininkus Marčą Chagallą ir Jacquesą Lipchitzą, bet taip pat pirmą sykį supažindina su mažiau žinomais jų kolegomis. Virgilijus Krapauskas recenzuoja tris neseniai išleistas knygas apie žydų holokaustą Lietuvoje: Christopho Dieckmanno ir Sauliaus Sužiedėlio „The Persecution and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall of 1941“; Josepha Levinsono redaguotą „The Shoah (Holocaust) in Lithuania“; Arūno Bubnio „The Holocaust in Lithuania between 1941–1944“. Ieva Dilytė pristato Marius Jovaišos vaizdinius kūrinius „Unseen Lithuania“.

„Lituanus“ yra anglų kalba Čikagoje leidžiamas mokslinis žurnalas, kuris supažindina svetimtaučius su lietuvių kultūra ir istorija. Žurnalą 1954 m. įsteigė Vytautas P. Vygantas kartu su kitais JAV Lietuvių studentų sąjungos nariais. Savo bibliotekoms šiandien jį prenumeruoja apie 400 universitetų ir apie 2 000 skaitytojų. Šį 2010 rudens numerį redagavo Gražina Slavėnienė, „Lituanus“ vyriausiosios redaktorės pavaduotoja. Žurnalo vyriausioji redaktorė – Violeta Kelertienė.

Šventėms artėjant, „Lituanus“ galite užsiprenumeruoti sau, savo vaikams ir draugams, tiesiogiai internetu – www.lituanus.org. Keturis kartus per metus pasirodančio žurnalo prenumeratos kaina – tik 20 dol. Galite taip pat siųsti paštu čekį. Lituanus Foundation, Inc., 47 W. Polk St. Suite 100–300, Chicago, IL 60605. Nauji prenumeratoriai gaus liaudies dainų kompaktinį įrašą. Žurnalo interneto svetainėje taip pat rasite seniau išleistus straipsnius, įskaitant ir pirmuosius 1954 metų numerius.

„Lituanus“ info

Santaros-Šviesos suvažiavime gilintasi į tapatybės klausimus

Atkelta iš 2 psl.

etnizacijos, bet etnodemokratizacijos.

Temą apie tautinę tapatybę ir atvirą visuomenę, tik siauresniuose laiko rėmuose ir kiek kitame kontekste, pratęsė žurnalistas, Lietuvos radijo ir televizijos vadovas Audrius Siaurusevičius su pranešimu „Dvidešimt metų Lietuvos“. Išskyręs du pagrindinius, jo nuomone, šio amžiaus nepriklausomos Lietuvos etapus – nepriklausomybės siekimą ir Lietuvos stojimą į NATO ir Europos Sąjungą, prelegentas ilgiau sustojo ties antroju. Lietuvos strategiją stojant į aukščiau minėtas organizacijas pavadinęs „Į Vakarus“, A. Siaurusevičius pastebėjo, jog būtent šis antrasis etapas tapo vienu iš reikšmingiausių laimėjimų per visą Lietuvos istoriją nuo pat jos atsiradimo. „Mes niekad nebuvome Vakarų dalimi savo visoje istorijoje, kaip esame dabar“, – sakė jis. Šiuo metu A. Siaurusevičius įžvelgia panašią padėtį, kokioje Lietuva buvo atsidūrusi po nepriklausomybės įkūrimo – nėra tikslų, nėra, kas tuos tikslus formuluoja. Todėl, pasak svečio iš Lietuvos, nepaisant visų tų didžiųjų dalykų, jausmas toks, kad kažkas yra ne taip ar ne visai taip, kaip turėtų būti. Jo nuomone, didžiausias nūdienos uždavinys ir yra įvardyti tą „ne taip“ ir pagalvoti, ką su juo daryti.

V. Šiurkaus ir A. Siaurusevičiaus pranešimus komentavęs LR ambasadorius Ž. Pavilionis teigė, jog Lietuva iš tiesų šiuo metu nelabai žino, kas ji yra, nesuvokia ES prasmės, nesuvokia savo misi-

dėl mums reikia naujos? – dar vienu provokuojančiu Rekašiaus klausimu pasibaigė diskusijos apie lietuvių tautinę tapatybę.

Prieš prasidedant paskutinei penktadienio programos daliai, LR Vyčio kryžiaus ordinu Komandoro didžiuoju kryžiumi už nuopelnus Lietuvos Respublikai ir Lietuvos vardo garsinimą pasaulyje (po mirties) buvo apdovanotas vienas iš Santaros-Šviesos federacijos įkūrėjų ir ideologų prof. Vytautas Kavolis. Apdovanojimą suvažiavime dalyvavusiai Kavolio žmonai Ritai Kavolienėi įteikė LR ambasadorius JAV ir Meksikai Ž. Pavilionis.

Prisiminimais apie neseniai, šių metų balandžio 12 dieną, į Amžinybę išėjusį vieną iš Amerikos lietuvių studentų sąjungos, taip pat „Santaros“ įkūrėjų, prof. Julijų Šmulškštį pasidalijo Horstas Žibas ir Zenonas Rekašius. Žibas, prisiminęs savo pirmąją pa-

žintį su Šmulškščiu, aptarė jo, kaip žmogaus, charakterio bruožus. „Jis nebijojo būti kitoks, – sakė Žibas, – mokėjo karštus ginčus paversti naudingomis diskusijomis.“ Žibą žavėjo Šmulškščio tolerancija ir žmoniškumas. Rekašius J. Šmulškštį prisiminė „Santaros“ steigimo kontekste. Rekašius prisipažino, jog Julius jam padėjo apsispręsti už pragmatinių ryšių su Lietuva laikyseną. Jo nuomone, Juliaus mintys apie pragmatinę politiką padėjo susiformuoti ir visos Santaros-Šviesos požiūriui į tai.

Tęsinys kitame numeryje



LR generalinis konsulas New Yorkui Valdemaras Sarapinas.



LR ambasadorius JAV ir Meksikai Žygimantas Pavilionis.

jos joje. Prisiminęs Jono Pauliaus II žodžius, jis teigė, jog tauta, kuri praranda savo misiją, išnyksta. Prof. A. Mickūnas patikino, jog lietuviams tikrai nereikia gėdytis savo kultūros, kuri nėra mažesnė už kitų tautų. Būtent lietuvių kultūros skirtumas, profesoriaus įsitikinimu, yra neatskiriama pasaulio dalis. Kodėl mūsų tautai iškilo tapatybės ir nacionalizmo klausimas? – savo ruožtu klausė Zenonas Rekašius. Kodėl, sakė jis, tas klausimas neiškilo žydams, susikūrusiems savo nacionalinę valstybę, juk niekas jų nekaltina nacionalizmu ar fašizmu? Kas blogo su sena lietuvių tapatybe, ko-